

Яцина Олена Федорівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”,

м. Ужгород, Україна

ORCID ID 0000-0003-0053-481

yacunaolenafed2017@gmail.com

ДЕСКРИПЦІЯ ДИСПОЗИЦІЇ СІМЕЙНОСТІ: СПОСІБ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЗМІСТУ ТРАДИЦІЙНОЇ СІМ'Ї В МАСОВОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ПРИСЛІВ'ІВ І ПРИКАЗОК ПРО ШЛЮБ І СІМ'Ю)

Представлено результати аналізу диспозиції сімейності, виконаного на матеріалі прислів'їв про шлюб та сім'ю як “культурних осадів”, що утримують життєвий досвід агентів масового дискурсу. Визначено, що мета дослідження полягає у виявленні доміантних категорій (компонентів структури) диспозиції сімейності класично-традиційної сім'ї. Психологічний зміст інтерпретованих текстових даних (прислів'їв і приказок про шлюб та сім'ю) розкривається за допомогою герменевтичного методу. Дескрипції в даному контексті розглядаються як техніка інтерпретації в межах герменевтичного методу психології, а доміантні категорії – як інтерпретаційний потенціал для розуміння особливостей диспозиції сімейності в масовому дискурсі. Реконструкція змісту шлюбу та сім'ї здійснюється в дискурсі традиційної сім'ї як конструйованого тексту, що відтворює уявлення про смисл стосунків між подружжям. Увага фокусується на виконанні соціокультурних ролей, функцій, дотриманні цінностей, які відповідають приписам подружньої взаємодії як інституціональної норми. Імпліцитний смисл асиметричності функціонально-рольової поведінки подружжя свідчить про головну відмінність дискурсу: злиття категорій “стать”, “гендер”, “ідентичність” – і пояснює зміст базових ролей чоловіка/жінки в сімейній ієрархії. Основною характеристикою функціонально-рольового устрою в межах дискурсу визначено взаємопов'язаність зазначених категорій та рядоположність: сім'я – шлюб – батьківство, що відповідають розумінню їх як суспільної норми взаємодії подружжя і членів сім'ї. На основі аналізу корпусу 118 прислів'їв виокремлено доміантні категорії сім'ї: мотив, функції, ролі, стосунки і цінності, що розглядаються як компоненти структури традиційної сім'ї. Зауважено, що вони мають інтерпретаційний потенціал для розуміння системи поглядів на організацію взаємин подружжя в межах дискурсу традиційної сім'ї. Процедура “насичення” даних виявила типові інтерпретативні правила сім'ї та шлюбу, відтворені в мотивах директивності диспозиції сімейності як абсолютних цінностей подружжя, дітності та батьківства, ієрархізації взаємодії чоловік – дружина – діти. Зроблено висновок, що диспозиція сімейності як матриця конфігурації культивованих суспільством практик забезпечувала реплікацію патернів поведінки з чинними імперативами: соціальні цінності (матеріальні, морально-етичні), статусність чоловіка/жінки, гетеронормативність взаємин, функціонально-рольова дихотомія. Виявлені компоненти структури є підґрунтям для теоретичного осмислення процесів трансформації практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства та підставою для вивчення суб'єктивних компонентів цих практик.

Ключові слова: реконструкція; імпліцитний смисл; асиметричність; функціонально-рольова поведінка; подружжя.

DESCRIPTION OF THE “FAMILY” DISPOSITION: A WAY TO REPRESENT THE MEANING OF THE TRADITIONAL FAMILY IN MASS DISCOURSE (EXAMPLE OF PROVERBS AND SAYINGS ABOUT MARRIAGE AND FAMILY)

Olena F. Yatsyna

Ph. D. in Pedagogy, Docent, Assistant Professor,

Department of Psychology, Uzhgorod State National University,

Uzhgorod, Ukraine

ORCID ID 0000-0003-0053-481

Abstract. It is presented the results of the “family” disposition’s analysis, made on the basis of the proverbs about marriage and family as “cultural sediments” which contain the life experience of discourse agents. The purpose of the study is to identify the dominant categories (components of the structure) of the “family” disposition in the classical-traditional family. The psychological meaning of the interpreted textual data (proverbs and sayings about marriage and family) is revealed by using the hermeneutic method. The descriptions in this context are considered as the technique of interpretation within the limits of hermeneutic psychological method, and the dominant categories are considered as the interpretative potential for understanding the peculiarities of the “family” disposition in mass discourse. The reconstruction of marriage and family meaning is carried out in the discourse of the traditional family as a constructed text, which reproduces the idea of relations between spouses. The attention is focused on the implementation of sociocultural roles, functions, and values following, which comply with the requirements of the marital interaction as an institutional norm. The implicit meaning of the asymmetry in the functional-role behavior of the spouses indicates the main difference of the discourse: the merging of the “sex”, “gender”, “identity” categories, and explains the meaning of the basic man / woman roles in the family hierarchy. The main characteristic of the functional-role system within the discourse is defined by the interrelation of the indicated categories and by the “family – marriage – paternity” ordination, which are corresponded to their understanding as a social norm of interaction between spouses and family members. Based on the analysis of the 118 proverbs corpus, the dominant categories of the family are distinguished: motive, functions, roles, relations and values, which are considered as components of the traditional family structure. It is noticed that they have the interpretative potential for understanding the system of views on the relationships of spouses’ organization within the discourse of the traditional family. The procedure of data “saturation” revealed the typical interpretative rules of family and marriage, which are reproduced in the motives of “family” disposition directivity as the absolute values of spouses, childhood and paternity, hierarchy of “husband – wife – children” interaction. It was concluded that the “family” disposition as a configurations’ matrix of practices cultivated by society had been provided the replication of behavior patterns with existing imperatives: social values (material, moral-ethical), man / woman status, heteronormativity of relations, functional-role dichotomy. The discovered components of the family structure serve as the basis for a theoretical understanding of the transformation processes in the practices of marriage-family partnership and paternity, and form the ground for studies on the subjective components of these practices.

Key words: reconstruction; implicit meaning; asymmetry; functional-role behavior; spouses.

Постановка проблеми. Глобальні суспільні процеси помітно впливають на трансформації практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства. Багатоаспектність змін увиразнюється, коли порівнювати сучасні практики з класично-традиційною сім’єю (під цим поняттям ми розуміємо модель сім’ї, засновану на спорідненості її членів): її мотивами, цінностями, функціями, ролями. Зважаючи на те, що сім’ї віддзеркалюють властиві конкретному соціально-історичному простору культурні коди і смисли, важливо з’ясувати, як вони представлені на рівні масового дискурсу. У такий спосіб ми отримуємо інформацію про седиментований досвід багатьох поколінь, на основі якого формувалися норми інститутів сім’ї, шлюбу, батьківства. Це дасть нам змогу виявити закономірності перетворень в умовах постмодерної соціальності і з’ясувати їхню відповідність/відчуження, прийняття/заперечення в контексті практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. А відтак ми визначимо особливості “диспозиції сімейності”, що як матриця конфігурації шлюбно-сімейних практик проблематизується в умовах іншої соціальності. Диспозиція сімейності за М. Фуко тлумачиться як матриця конфігурацій культивованих суспільством практик. Вона пов’язувалася з дотриманням історично і культурно орієнтованих типів поведінки, мислення, сприймання традицій, що визначали імперативну норму, за якою людина говорила і діяла (Фуко, 1998, с. 134).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виокремлення нерозв’язаних частин загальної проблеми. Зміст класично-традиційної сім’ї представлено наразі в широких і розмаїтих соціальних контекстах. Так, Є. Вінтер наголошує на складності розкриття сім’ї як соціального утворення, пояснюючи це тисячолітньою історією, недостатнім науковим вивченням людських спільнот та етапів їхнього розвитку в різних куточках планети, численними науковими підходами до її вивчення (Вінтер, 2014). Спираючись на свою концепцію габітусу, П. Бурдьє розглядає сім’ю як результат матеріальних і символічних практик: взаємодопомоги, відвідин, обміну подарунками, послуг, а також роботи пам’яті – єднання через фотографії, обручки, весілля. Ці практики зміцнюються через низку інших повсякденних практик. Дослідниця К. Недбалкова коментує, що, за Бурдьє, конкретна повсякденна дія, вписана в певний контекст і пронизана смислом, не є “вільним вибором” конкретної особи, а завжди структурована соціальною системою та категоріями значень і смислів. Сім’я є і результатом

конкретних дій конкретної особи, і водночас основоположним принципом соціальної реальності (Nedbalkova, 2011). Відтак, підсумовує дослідниця, ця концепція, з одного боку, пояснює, чому назовні сім'я функціонує як універсальна, природна, непохитна основа суспільства, а з другого боку, дає змогу побачити щоденні “домовленості” й “продукування” (Nedbalkova, 2011, с. 133).

У цитованому простежується ідея про зміни диспозиції сімейності як матриці шлюбу та сім'ї, на що звертають увагу й інші дослідники. Є. Вовк вважає шлюб складною системою міжособистісних взаємодій, яку потрібно постійно підлагоджувати й удосконалювати; це світ сексуальних домовленостей; серія постійних спроб та експериментів, це ймовірнісний проект” (Вовк, 2005). Отже, індивідуальність смислів і рефлексія є тими чинниками, що змінюють сприймання шлюбу та сім'ї як соціальних регуляторів.

Утім, окремим питанням у цьому контексті залишається різниця засад укладання класично-традиційної сім'ї і конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства, що пов'язані з відповідним змістом дискурсів, які продукують стосунки й поведінку подружжя. Це актуалізує вивчення питання про спосіб представлення змісту класично-традиційної сім'ї в масовому дискурсі. На підставі цього ми отримуємо дані про особливості змісту структурних компонентів шлюбу й сім'ї та їхні дискурсотвірні концепти в практиках шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, конструйованих в умовах іншої соціальності.

Мета статті полягає в описі диспозиції сімейності в масовому дискурсі і виявленні в такий спосіб домінуючих категорій (компонентів структури) сім'ї як інтерпретаційного потенціалу для розуміння поглядів на організацію взаємин подружжя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Матеріалом для аналізу стали прислів'я про шлюб і сім'ю. Доцільність звернення до прислів'їв обґрунтована тим, що в прислів'ях відтворений життєвий досвід носіїв дискурсу, який містить інформацію про реконструювання соціально-історичних умов функціонування сім'ї, шлюбу, батьківства. Дані вибіркової сукупності поширюються на генеральну сукупність і є репрезентативні, тому що повно і достовірно відображають ознаки тієї сукупності, частиною якої вони є: прислів'я і приказки про сім'ю та шлюб увібрали в себе вікову мудрість, досвід багатьох поколінь, а тому є надійним і валідним джерелом інформації.

Психологічний зміст інтерпретованих текстових даних: прислів'їв і приказок про шлюб та сім'ю – розкривається за допомогою герменевтичного методу, що дає змогу виявити й обґрунтувати своєрідність стосунків між подружжям у класично-традиційній сім'ї. Опис диспозиції в контексті нашого дослідження розглядається як техніка інтерпретації стосунків між подружжям, пов'язаних із мотивом укладання шлюбу, створення сім'ї, виконання функціональних обов'язків тощо. При цьому ми зосереджуємо увагу на семіотичі слів, описативних конструкцій, навантаження яких у прислів'ях і приказках має інтерпретативне значення, що репрезентує смисл шлюбу та сім'ї, означає наявні домінуючі категорії.

Ілюстративний корпус складається із 118 прикладів, які ми розглядаємо як засадові мовленнєві конструкції для дослідження шлюбно-сімейних практик, утворених на нормативних приписах патріархатної сім'ї. Ці практики відтворюють типові уявлення про стосунки подружжя, батьківське ставлення до дітей, поведінкові патерни, сімейні цінності, ролі ідентифікації, представлені в класично-традиційній сім'ї. Як відомо, традиції патріархатної сім'ї закріплювали соціальне значення шлюбу та сім'ї, мотивоване продовженням роду, зміцненням економічної складової сім'ї та роду, функціонально-рольовою дихотомією чоловічого/жіночого. Тож у масовому дискурсі закріпилися поняття, що визначали жорсткі нормативні рамки стосунків між чоловіком і жінкою як гетеронормативні (стосунки між представниками різної статі, до яких як до норми, стандарту потрібно прагнути) і патріархатні (структурна ієрархія: закріплювала за чоловіком як “патріархом” головну роль у керуванні господарством та розпоряджанні всіма членами сім'ї: дружиною, дітьми, членами їхніх сімей).

Використання прислів'їв як первинного матеріалу для психологічного дослідження шлюбно-сімейних практик допомагає реконструювати масовий дискурс. Вважаємо, що він став відбитком “старого інституціонального” дискурсу, закріпивши колись актуальні уявлення про сім'ю, шлюб та батьківство, і в умовах іншої соціальності влився у дискурс традиційної сім'ї, який виконує функцію збереження, передавання й регуляції знань, накопичених досвідом багатьох поколінь.

Наголошуємо на тому, що предметна сфера диспозиції сімейності охоплює повсякденні побутові ситуації, в яких відтворюються соціальні норми функціонально-рольового устрою сім'ї та характер стосунків між її членами, базований на взаємопов'язаності категорій “стать”, “гендер”,

“ідентичність”. Враховуючи це, диспозиція сімейності реконструює історичну соціально-культурну реальність у вигляді стійких патернів поведінки подружжя, що відповідають розумінню їх як суспільної норми взаємодії в сім’ї.

Слід зауважити, що диспозиція сімейності функціонує як засіб примусу, що виражається в імперативних конструкціях, де мовленнєві маркери *неволя*, *нелюб* відтворюють контекст непорушності ієрархії, залежності, владних стосунків: *Не підеш по добрій волі, то підеш по неволі; Не зітхай важко, не віддамо далеко, – хоч і за курицю, та на свою вулицю.*

Підсилюють емоційний ефект незгоди щодо примусу та розпач заперечувальні частки. Виявлений прийом метафоричного порівняння використовується для того, щоб наголосити на ситуації примушування. Особливістю вербальних конструктів є спосіб порівняння: *нелюб* порівнюється з неживими об’єктами, що асоціюються в цих прикладах зі *ставком* (самогубство) та *полином* (гіркота).

Як показали результати аналізу, у прислів’ях актуалізуються домінантні смислові концепти. Вони пов’язані з майновою нерівністю, відображаючи встановлені в традиційній сім’ї правила соціального порядку та соціальну стратифікацію: *Не спаруєш голубки до півня, бо голубка півневі не рівня. Не нашого пера пташка у Івашка. Вибирай корову по рогу, а жінку – по роду*, та віковою різницею: *Де муж старий, а жінка молода, там рідка згода. Рубай дерево по собі: бери жінку – який сам.* Експресивності вербалізованим конструктам додають антоніми та протиставлення, що створюють підсилювальний ефект примусу і соціальної різниці.

У прислів’ї “*Без сім’ї нема щастя на землі*”, на наш погляд, відбився ключовий соціокультурний код класично-традиційної сім’ї. Вважаємо, що цей вербальний конструкт відтворює зміст диспозиції сімейності в дискурсі традиційної сім’ї, у якому маркуються об’єктивовані соціальні категорії: мотив, стосунки, роль, функції та цінності.

Аналіз фактичного матеріалу дав змогу класифікувати його за соціально-психологічними блоками:

– **мотив:** *Не то придане, що заміж несе, а то, що замужем наживе. Поберімося, небого, в тебе мало, а у мене нема й того. Як оженився, так зажурився: треба горшки, миски і колиски.*

Зауважимо, що в прислів’ях знайшли відображення такі мотиви утворення шлюбу, як матеріальний, де смислове навантаження виявляється в мовних одиницях – *придане, добро, грошва*, і продовження роду, що вербалізується переліком пов’язаних із цим атрибутів: *горшки, миски і колиски;*

– **стосунки:** *Кому – як мара, йому – як зоря. Люблю свою голубку. Як голуб голубку. Вона за ним сохне, а він і не охне. Є що їсти й пити, та нема з ким говорити.*

Інтерпретуючи наведені прислів’я, виходимо з того, що їхня змістова наповненість виражена у смислі стосунків – коханні та повазі, комунікативний ефект яких спрямований на повчання етичності стосунків подружжя як прикладу відтворювальної поведінки в шлюбно-сімейних практиках. Зазначене містить імпліцитний смисл, відтворений у сімейній цінності шлюбності, в яку вкладається розуміння подружньої гармонії;

– **ціннісний смисл подружжя:** *Вибирай жінку на цілий вік. Вся сім’я вмісті – так і душа на місці. Хоч ох, та вдвох! Куди голка – туди й нитка, куди чоловік – туди й жінка. Найдорожчий клад, як в родині лад.*

Ця тематична підбірка організована відповідно до соціокультурного коду сім’ї, смисловим ядром якого в дискурсі традиційної сім’ї є цінність подружжя, настановлення на вірність, єдність, злитість.

Разом з тим прислів’я як одиниці аналізу диспозиції сімейності марковано ієрархією, семантичне значення котрої розкривається в ситуаціях, що вказують на приниження, підкорення, знецінення жінки чоловіком: *Не співати куриці півнем, не володіти жінці чоловіком. Сорока ряба, а як побіліє вся, тоді баб’ячий верх буде. Чоловік усьому голова.*

Виявлено, що цінності як тематична домінанта диспозиції сімейності пов’язані з дискурсотвірним концептом “дітність”, якому в ДТС надається соціальне значення:

– **ціннісний смисл дітності:** *хата з дітьми – базар, а без них – кладовище. Горе з дітьми, горе й без дітей. Один син – не син, два сини – півсина, три сини – ото тільки син! Дочка – як ластівка: пощобече, пощобече та й полетить. І сова хвалить свої діти;*

– **ціннісний смисл батьківства:** *Не навчив батько – не навчить і дядько. Брат – то не батько, сестра – то не мати. За гроші не купиш ні батька, ні матері, ні родини.*

Звернімо увагу на прислів’я “Дядько – не батько, а тітка – не мати”, зміст якого розкриває значення кривого зв’язку між батьками і дітьми. Утім, на наш погляд, така вербальна конструкція має

й інший смисл: вона наголошує на потребі надійної системи продовження роду, законності спадкоємців майна, створенні механізмів передавання прав власності, що таким чином свідчить про раціональний зміст практик шлюбу та сім'ї. Ключовий смисл виявляється в принципі конструювання прислів'їв способом протиставлення, який артикулює батьківство як сімейну цінність.

У корпусі нашої вибірки представлено прислів'я, смислом яких є ідея виховання як функціональна характеристика сім'ї та роль батька/матері в цьому:

– **функціональність:** *Умієш дітей родити – умій же їх і вчити! Рад би до дітей небо прихилити та зорями вкрити! Як грибочки, ростить, діточки! Що мати навчить, то й батько не перевчить. Діти – як квіти: поливай, то ростимуть. Батькова лайка дужча за материну бійку.*

У наведених висловах головна ідея виховання доноситься імперативними настановами як скеруваннями в житті, що вербалізуються у формі дієслів наказової форми, гіперболізаціях та порівняннях. Вочевидь, мета виховання імпліцитно виражена в конструюванні ієрархії дитячо-батьківської взаємодії, де прочитуються різні смисли: турбота і любов батьків – покора та слухняність. Звернімо увагу на те, що функція виховання не пов'язується з опозицією чоловік/жінка, натомість у більшості випадків батько і мати як суб'єкти практики батьківства зливаються, що може свідчити про соціальну значущість батьківства в диспозиції сімейності.

У представлених прислів'ях описано дії та якості подружжя, в яких об'єктивуються як базові ролі чоловіка-годувальника та жінки-господині й жінки-матері:

– **рольова поведінка жінки-матері:** *Мати однією рукою б'є, а другою гладить. Рідна мати високо замахує, а помалу б'є;*

– **рольова поведінка жінки-господині:** *Жона держить дом за три угли, а муж за четвертий. Іван плахту носить, а Настя булаву. Од господаря повинно пахнути вітром, а од господині – димом;*

– **рольова поведінка чоловіка:** *Чоловік у домі – голова, а жінка – душа. За чоловіковою головою, як за кам'яною горою. За хорощим чоловіком і свинка господинька.*

У даній добірці способи рольової поведінки чоловіка та жінки як суб'єктів сім'ї повною мірою відповідають соціокультурно конструйованим гендерним стереотипам. Опис їхніх дій та якостей є основою референції ролей, базованих на дихотомії чоловіче/жіноче. Це пов'язано з поняттям “обов'язок”, що свідчить про імперативну норму функціонально-рольового розподілу і підкреслює те, що традиційна сім'я будується на базовій опозиції чоловіче – жіноче, яка стає релевантною ознакою і параметром рольової ідентифікації подружжя. Метафоричні порівняння чоловіка з “горою”, “головою”, на нашу думку, культивуються для створення ефекту дискурсу сили, впевненості, надійності, влади, ієрархії.

Відтак на масиві прислів'їв експліковано систему змістових і формальних ознак традиційної сім'ї як норми. За допомогою процедури “насичення” даних виявлено типові інтерпретативні правила, за якими склалися практики сім'ї та шлюбу: мотиви укладання шлюбу, директивність диспозиції сімейності, що виявляються в абсолютній цінності подружжя, дітності та батьківства, ієрархізації взаємодії “чоловік – дружина – діти”.

Застосування дескриптивного підходу до диспозиції сімейності дало змогу:

– виявити такі домінуючі категорії, як мотиви, функціональність, стосунки, ролі та цінності;

– диспозицію сімейності маркувати об'єктивуванням соціальних категорій: “мотив” (матеріальний та продовження роду), “стосунки” (ієрархія), “ролі” (чоловіка-годувальника та жінки-господині й жінки-матері), “функції” (господарська, виховна) та “цінності” (шлюбності, батьківства, дітності);

– виявити лінгвістичні особливості, якими вирізняється дискурс традиційної сім'ї: заперечувальні частки, порівняння, антоніми, протиставлення, використання імперативних настанов у формі дієслів наказової форми, гіперболізацій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Здійснений за допомогою дескрипції психологічний аналіз диспозиції сімейності, матеріалом для якого послужили прислів'я і приказки про шлюб та сім'ю, дав нам змогу виявити домінуючі смислові концепти. З'ясовано, що вони пов'язані з майновою нерівністю, примусом та соціальною різницею, і це визначає раціональний зміст головних мотивів укладання шлюбу та утворення сім'ї – матеріальний чинник і продовження роду (останнє також було зумовлено необхідністю передавання нажитого в шлюбі майна у спадок). З огляду на це ролі між подружжям вибудовувалися відповідно до панівних соціальних уявлень про жіноче/чоловіче. Бінарність подружніх стосунків була чітко окреслена змістом виконуваних обов'язків

дружини/чоловіка й не передбачала ніякого перетину, що вказує на головну відмінність дискурсу традиційної сім'ї – злиття категорій “стать”, “гендер”, “ідентичність”. Вважаємо, що в цьому полягав імпліцитний смисл асиметричності функціонально-рольової поведінки подружжя, який позначився на змісті базових ролей чоловіка/жінки та сімейній ієрархії, експлікованих у масовому дискурсі.

Експліковані домінантні компоненти структури диспозиції сімейності марковано як соціальні категорії, що реконструюють історичну соціально-культурну реальність у вигляді стійких патернів поведінки подружжя і відповідають розумінню їх як суспільної норми взаємодії в сім'ї. Використання прислів'їв як первинного матеріалу для психологічного дослідження шлюбно-сімейних практик дало змогу реконструювати масовий дискурс, що закріпив колись актуальні уявлення про сім'ю, шлюб та батьківство і, як седиментований досвід, виконує наразі функцію збереження, передавання й регуляції знань, накопичених багатьма поколіннями.

Домінантні категорії: мотив, функції, ролі, стосунки і цінності – мають інтерпретаційний потенціал для розуміння системи поглядів на організацію взаємин подружжя/партнерів і сприятимуть теоретичному їх осмисленню в контексті трансформаційних процесів практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства в умовах постмодерної соціальності. Отримані дані про домінантні категорії в структурі класично-традиційної сім'ї є основою для подальшого вивчення суб'єктивних компонентів практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства щодо інших умов соціальності, що допоможе пояснити поліфонічний контекст практик та конструйованих у них множинних ідентичностей.

Список використаних джерел

Винтер, Е. (2014). *Брак и секс: полная биография половых отношений*. Москва: Феникс, НЦ ЭНАС. Взято з <https://www.litmir.me/br/?b=154571>

Вовк, Е. (2005). Смыслы и значения незарегистрированных отношений: разновидности брака или альтернативы ему? *Социальная реальность*, 2 (2), 46–60. Взято з www.demoscope.ru/weekly/2006/0229/analit03.php.

Фуко, М. (1998). *История сексуальности-III: Забота о себе*. Киев: Дух и литера; Грунт; Москва: Рефл-бук. (Astrum Sapientiale).

Nedbalkova, K. (2011). Rendering Gender in Lesbian Families: A Czech Case. В Kulpa, R., & Mizielińska, J. (Eds.). *DeCentring Western Sexualities: Central and Eastern European Perspectives*. London: Ashgate.

References

Fuko, M. (1998). *Istoriya seksualnosti-III: Zabota o sebe* [History of Sexuality-III: Taking Care of Yourself]. Kyiv: Dukh i litera; Grunt; Moscow: Refl-buk Publ. (Astrum Sapientiale). (in Russian)

Nedbalkova, K. (2011). Rendering Gender in Lesbian Families: A Czech Case. In Kulpa, R., & Mizielińska, J. (Eds.). *DeCentring Western Sexualities: Central and Eastern European Perspectives*. London: Ashgate. (in English)

Vinter, E. (2014). *Brak i seks: polnaya bioografiya polovyykh otnosheniy* [Marriage and sex: a complete biography of sexual relations]. Retrieved from <https://www.litmir.me/br/?b=154571> (in Russian)

Vovk, E. (2005). Smysly i znacheniya nezaregistrirovannykh otnosheniy: raznovidnosti braka ili alternativy emu? [The meanings and meanings of unregistered relationships: types of marriage or alternatives to it?]. *Sotsialnaya realnost*, 2 (2), 46–60. Retrieved from www.demoscope.ru/weekly/2006/0229/analit03.php. (in Russian)